

ПЕРЕВАГИ МЕДІАЦІЇ У ПЛОЩИНІ ІНШИХ ПРАВОВИХ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

КРАВЧУК Мар'яна Юріївна - д.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та фінансового права Західноукраїнського національного університету

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9987-0484>

УДК 347.965.42

DOI 10.32782/NP.2023.3.27

У статті зазначено інформацію про способи вирішення спорів. З'ясовано, що одним із альтернативних способів досудового вирішення спорів є медіація, яка впевнено розвивається і застосовується в різних сферах. А зокрема, найбільшої актуальності вона набуває в питаннях вирішення конфліктів особливо чутливих до збереження репутаційних втрат комерційного характеру. Зроблено висновки про те, що завдяки застосуванню медіації сторони спору мають можливість його розв'язати у вкрай короткий термін, на вигідних умовах, зі збереженням власної репутації та дружніх партнерських відносин.

Ключові слова: способи вирішення спорів, медіація, принципи медіації, інститут адміністративної медіації, інтелектуальна власність, спори у сфері інтелектуальної власності.

Постановка проблеми

Людська особистість вражає своєю багатогранністю та різносторонністю, у зв'язку з чим у різних індивідів виникають відмінні думки, погляди та бачення кожного питання чи процесу. А це, в свою чергу, стає причиною виникнення різного роду дискусій, суперечок та спорів.

З юридичної сторони, спір – це конфлікт між учасниками правових відносин, який формується через різну оцінку та розуміння ними взаємних прав та обов'язків, що заважають їх реалізації, та у якому кожен з учасників відстоює свої права. Із метою владнан-

ня такого конфлікту сторони шукають шляхи його вирішення.

В Україні медіація – це досить «новітня» інституція в питаннях вирішення спорів, а тому не є поширеною у практичній площині. Попри це, вона впевнено розвивається і застосовується в різних сферах, а зокрема цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення, у кримінальних провадженнях. Найбільш до речним і корисним є застосування медіації для вирішення конфліктів особливо чутливих до збереження репутаційних втрат комерційного характеру.

Стан дослідження проблеми

Теоретичні питання «правових способів вирішення спорів», «медіації, як альтернативного способу досудового вирішення спорів» у тій чи іншій мірі досліджували Н. Бондаренко-Зелінська, В. Гопанчук, З. Красіловська, А. Лиско, О. Муза, С. Ніколюкин, Г. Огренчук, Т. Подковенко, М. Поліщук, О. Сидельніков, І. Ясиновський та інші вчені.

Однак, питанню щодо з'ясування переваг медіації над іншими шляхами розв'язання спорів приділялось досить мало уваги, саме тому воно потребує відповідних наукових доопрацювань.

Метою даної статті є визначення переваг медіації над іншими шляхами розв'язання спорів.

Виклад основного матеріалу

Прийнято вважати, що фундаментальними способами вирішення спорів є судовий розгляд та позасудове (досудове) врегулювання.

Судовий розгляд – комплекс юридичних дій суду та інших учасників процесу, спрямованих на всебічне вивчення обставин виникнення спору і вирішення його по суті. Однак судовий розгляд здійснюється за чітким сценарієм, відповідно до законодавчо визначеного процесу. Зокрема, встановлюються місце, час, строки вирішення спору, у сторін виникають відповідні обов'язки, в тому числі щодо сплати судового збору, необхідності з'являтися за викликом, подавати відповідні докази та свідчення, використовувати правову допомогу тощо. Це, в свою чергу, створює певні незручності для учасників такого процесу.

Іншим, більш зручним, на нашу думку, шляхом врегулювання спорів є їх позасудове вирішення. Саме у цьому вбачається вибір сторонами конкретного способу владнання конфлікту, а зокрема йдеться про переговори, звернення до правоохоронного органу або органу державної влади чи місцевого самоврядування тощо.

Альтернативні способи вирішення спорів створюють більш сприятливі умови для захисту прав та інтересів відповідних суб'єктів. До того ж, такі шляхи слугують показником демократизації суспільства, можливістю в правовому полі розв'язати конфлікт без будь-якого навантаження судової системи. Підтвердженням цього є численні праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, на думку С. В. Ніколюкіна: «альтернативні способи вирішення спорів являють собою, по-перше, систему взаємопов'язаних дій сторін та інших осіб з розгляду виниклої суперечки, спрямованих на його позасудове врегулювання, або дозвіл з використанням примирних чи інших незаборонених процедур, здійснюваний, як правило, на підставі добровільного волевиявлення сторін, по друге, право вибору будь-якого (не забороненого законом) недержавного (приватного) способу вирішення спору та/або врегулювання конфлікту, виходячи з кон-

кретної ситуації [1, с. 94]. Звідси, можливість обрання суб'єктами певних альтернативних шляхів у вирішенні конфліктних ситуації допомагає не лишень вирішити проблему, а й досягнути взаємопорозуміння, консенсусу на «партнерських» засадах. Це також допомагає знизити так званий «градус напруги» у публічних відносинах, де однією із сторін обов'язково виступає суб'єкт, наділений владними повноваженнями, а також у приватних відносинах, учасниками яких здебільшого є фізичні, юридичні особи.

Одним із альтернативних способів досудового вирішення спорів є медіація, як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Медіаційний вид вирішення спорів врегульований Законом України «Про медіацію» від 16.11.2021 р., № 1875-IX [2]. Нормами цього Закону [2] визначено такі основні принципи медіації, як: добровільність, нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора, конфіденційність, самовизначення та рівність прав сторін медіації. Саме в таких принципах прослідковується перевага медіації перед іншими шляхами розв'язання спорів, тому розглянемо їх більш детально.

Добровільність – участь є добровільним волевиявленням учасників і жодна з сторін не може бути примушена до врегулювання конфлікту (спору). Більше того, учасники та медіатор можуть у будь-який момент відмовитися від участі в медіації.

Такий принцип як нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора (спеціально підготовлена фізична особа, яка проводить медіацію) забезпечує невтручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб в процес медіації. Окрім цього, медіатор зобов'язаний рівнозначно ставитись до учасників та не бути зацікавленим у вирішенні спору на користь будь-якої зі сторін. Надаючи консультації та рекомендації він повинен допомагати комунікувати учас-

никам, досягати порозуміння та проводити переговори.

Конфіденційність – жоден з учасників медіації не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, крім випадків письмової домовленості про таке. Конфіденційною інформацією вважається інформація, яка стала відома під час усього процесу медіації і за її розголошення учасники несуть відповідальність, передбачену законодавством. Медіатор не може бути допитаний як свідок у справі (провадженні) щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до медіації та проведення медіації.

Самовизначення та рівність прав сторін медіації передбачає, що сторони самостійно обирають медіатора, визначають перелік спірних питань, варіанти вирішення спору, зміст угоди, строки та способи її виконання, тощо. Сторонам надаються рівні можливості захисту своїх прав чи відстоювання інтересів під час проведення медіації.

На думку адвоката Головченка А. В., переваги медіації перед, наприклад, судовим вирішенням спору, перш за все, проявляються в конфіденційності; по-друге, в процесі медіації можна враховувати безліч фактичних та правових аспектів та не обмежуватись лише предметом спору та предметом доказування (як це відбувається у суді); по-третє, якщо метою є збереження стосунків (тривалих ділових, партнерських, особистих, сімейних, трудових, взагалі, людських), то медіація – єдиний ефективний спосіб. Так як після суду сторони, як правило, стають ще більш ворогами, ніж були до цього, а ділові зв'язки завершуються, партнерство зникає. В бізнес-медіації можна досягнути економічно доцільних результатів; економія часу – через гнучкість процесу та вільний розподіл часу ведуть до більш швидкого прийняття рішення; заощадити кошти та уникнути витрат, необхідних на подолання опору з іншої сторони, що призведе до зростання продуктивності; уникнення репутаційних втрат та підвищення іміджу підприємства тощо [3].

Якщо вести мову про переваги медіації у публічних правовідносинах, то, на перший погляд видається, що суб'єкт владних повноважень обов'язково має лідувати у

цьому процесі, так як держава чи громада наділила його відповідними повноваженнями. Крім того, як зазначає Н. В. Боженко, державні службовці обмежені в прийнятті рішень, оскільки відповідно до вимог Конституції України, вони зобов'язані діяти лише на підставі та в межах повноважень і у спосіб, визначені законодавством України, а отже, не завжди можуть вирішувати правові конфлікти у позасудовий спосіб [4, с. 46]. Тобто йдеться про неможливість використати процедуру медіації для врегулювання більшості адміністративно-правових відносин. Але, на сьогодні держава активно дбає про репутацію таких відносин, про гарантування поваги та гідність особи, її прав і свобод, справедливості у вирішенні будь-яких правових конфліктів. З огляду на це, Верховна Рада України прийняла Закон «Про адміністративну процедуру» [5], що набуває чинності 15 грудня 2023 року, норми якого забезпечують ефективну та якісну законодавчу регламентацію: процедур зовнішньо-управлінської діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та інших суб'єктів, які законом уповноважені здійснювати владні управлінські функції; захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у відносинах із державою. Закон гарантує право особи на участь в адміністративному провадженні і гарантує ефективні засоби правового захисту. В його положеннях передбачено, що «особа має право бути заслуханою адміністративним органом, надавши пояснення та/або заперечення у визначеній законом формі до прийняття адміністративного акта, який може негативно вплинути на право, свободу чи законний інтерес особи. Адміністративний орган зобов'язаний здійснювати інформування та консультування учасників адміністративного провадження з питань, що стосуються адміністративного провадження, а також щодо змісту їхніх прав та обов'язків» [5].

Виходячи з цього прикладу, доповненням до вищезазначених позитивних процесів, що відбуваються на законодавчому рівні, послужило б створення інституту адміністративної медіації в Україні. Оскільки адміністративне законодавство і так зорі-

ентувало діяльність публічних суб'єктів на засадах гуманізму, людиноцентризму, то й, відповідно, функціонування інституту адміністративної медіації забезпечило б швидке, ефективне, результативне вирішення суперечки. У цьому питанні першочергово були б зацікавлені органи державної влади, органи місцевого самоврядування або особи, наділені владними повноваженнями.

Як уже нами раніше зазначалось, також найбільшої актуальності медіація набуває в питаннях вирішення конфліктів особливо чутливих до збереження репутаційних втрат комерційного характеру. До таких, в першу чергу, слід віднести виникнення спорів в сфері захисту прав інтелектуальної власності.

У сучасному суспільстві інтелектуальна власність поширюється на все більшу кількість відносин та значно впливає на соціально-економічний розвиток суспільства [6]. Відповідно спори у сфері інтелектуальної власності стають суттєво складнішими, чим і набувають актуального значення.

У цьому питанні саме завдяки процедурі медіації можна вирішити як договірні, так і позадоговірні спори. Сторони можуть залучити медіатора як на стадії досудового врегулювання спору, так і на стадії судового провадження [7]. При цьому, важливою складовою процесу є те, що медіатор є нейтральною стороною, яка не має власної компетенції приймати рішення або генерувати варіанти різних рішень, медіатор, як посередник, не висловлює своїх уподобань, не є арбітром та суддею, а тому під час процесу він не виказує будь-яких оцінювальних суджень щодо жодної зі сторін та їх позицій, його завдання – рухатись між сторонами, бути перекладачем, передавачем та каталізатором, що сприяє ефективному пошуку найкращих рішень, враховуючи та виявляючи справжні інтереси кожної зі сторін, а також це сприяє виправленню уявленню учасників про «тупіковість» та безальтернативність спору. Медіатор, який відповідає за ведення та керує процесом медіаційних переговорів, за допомогою вправного використання відомих йому фахових інструментів та знань створює для сторін максимально продуктивний простір порозуміння для прийнят-

тя ними самостійно ефективних власних рішень, спрямованих на задоволення їхніх глибинних потреб та інтересів [3].

Фактично, медіація починається з «інформаційної» зустрічі, а на вирішення та узгодження всіх питань необхідний час (іноді 3-5 чи більше зустрічей). Завжди важливо розуміти причину спору та бачення кожної сторони. Медіація – це дуже гнучкий процес, що дозволяє зрозуміти, якого результату можна досягти, а також знайти реалістичне, комерційно вигідне вирішення спору, яке може виходити за юридичні межі. Завершальним етапом медіації є укладення медіаційної угоди [7].

Висновки

Отже, в нашому гнучкому та швидкоплинному світі, коли ми витрачаємо багато часу на побудову та налагодження будь-яких стосунків та цінуємо свій спокій, настає ера альтернативних засобів захисту своїх інтересів, найважливішими перевагами яких є: економія часу, гнучкість процесу, захист та збереження репутації, іміджу та взаємовідносин (особистих, бізнесових, тощо), конфіденційність, економічна доцільність [3].

Застосування процедури медіації у суспільстві є показником функціонування демократичної, правової держави, де будь-які конфлікти вирішуються на засадах справедливості, розумності, гарантуванні прав і свобод особи, поваги до діяльності публічних органів. Саме медіація повинна стати для українців одним із ефективних шляхів розв'язання суперечок, досягнення компромісу, прийняття позитивних рішень.

Література

1. Ніколюкин С. В. Альтернативні способи врегулювання спорів у системі захисту цивільних прав. *Освіта і право*. 2012. № 9(37). С. 93-114.
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51.
3. Головченко А. В. Медіація, як один із ефективних альтернативних способів вирішення конфліктів. URL: <https://rtpp.com.ua/news/mediatsiya-instrument/>.

4. Боженко Н. В. Впровадження медіації в адміністративних судах України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Ч. 1. С. 45-48.

5. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

6. Медіація як явище європейських правовідносин. Медіація в Україні як ефективний позасудовий спосіб вирішення певних спорів (конфліктів). URL: <http://iii.ua/uk/news/mediaciya-yak-yavishche-ievropeyskih-pravovidnosin-mediaciya-v-ukrayini-yak-efektivniy>.

7. Старовойтова Д. Медіація: в яких сферах ІВ є найбільш ефективною? URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mediaciya-v-yakih-sferah-iv-e-naubilsh-efektivnoyu.html>.

Kravchuk M.

ADVANTAGES OF MEDIATION OVER OTHER LEGAL WAYS OF DISPUTE RESOLUTION

The article provides information on dispute resolution methods. It has been established that alternative methods of dispute resolution create more favorable conditions for the protection of the rights and interests of the relevant subjects. In addition, such ways serve as an indicator of the democratization of society, an opportunity to resolve the conflict in the legal field without any burden on the judicial system. This is confirmed by numerous works of both domestic and foreign scientists. Attention is focused on the fact that the possibility of subjects choosing certain alternative ways to resolve conflict situations helps not only to solve the problem, but also to achieve mutual understanding and consensus on

a «partnership» basis. This helps to reduce the so-called «degree of tension» in public relations, where one of the parties is necessarily an entity endowed with powerful powers, as well as in private relations, the participants of which are mostly physical and legal entities. It was found that one of the alternative methods of pre-trial dispute resolution is mediation, which is confidently developing and is used in various fields. At the same time, it is outlined that, if we talk about the advantages of mediation in public legal relations, then, at first glance, it seems that the subject of power must necessarily take the lead in this process, since the state or community has given him the appropriate powers. It has been established that this statement is false, because today the state actively cares about the reputation of such relations, about guaranteeing the respect and dignity of a person, his rights and freedom, justice in the resolution of any legal conflicts, and thus is interested in settling disputes peacefully. It was determined that mediation becomes most relevant in matters of resolving conflicts that are particularly sensitive to the preservation of reputational losses of a commercial nature. The mediation type of dispute resolution is regulated by the Law of Ukraine «On Mediation», the norms of which define the following basic principles of mediation: voluntariness, neutrality, independence and impartiality of the mediator, confidentiality, self-determination and equal rights of the mediation parties. It was established that it is precisely in such principles that the advantage of mediation over other ways of resolving disputes is traced. It was concluded that thanks to the use of mediation, the parties to the dispute have the opportunity to resolve it in an extremely short period of time, on favorable terms, while preserving their own reputation.

Key words: *methods of resolving disputes, mediation, principles of mediation, institute of administrative mediation, intellectual property, disputes in the field of intellectual property.*